

Asia: VN/23399/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi kotikuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Näkemyksenne ihmisten kotikunnan, asuinpaikan ja väestökirjanpitokunnan määräytymistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 3, 8, 9, 11 ja 25 §)

-

2. Näkemyksenne kotikunnan ja asuinpaikan muuttumista koskevista poikkeuksista (uuden kotikuntalain 10 §)

Lakiesityksen 10 §:n mukaan ”henkilön muuttaessa toiseen kuntaan hänen kotikuntansa ei muutu ja hänelle merkitään väestötietojärjestelmään toisessa kunnassa oleva määräaikainen asuinpaikka, jos hänen asumisensa toisessa kunnassa kestää enintään vuoden ajan ja hän ilmoittaa haluavansa säilyttää aiemman kotikuntansa.” Vammaisfoorumi katsoo, että uusi sääntely menee pidemmälle kuin nykylaki, joka ei tunne tällaista velvollisuutta. Henkilön tulee tiedostaa, että muuttoilmoitusta tehtäessä hänen kotikuntansa vaihtuu, jos hän ei ilmoita haluavansa säilyttää aiempaa kotikuntaansa. Ilmoitus oikeudellisesti tulee sitomaan tekijäänsä ja epäselvää lain soveltamisen kannalta on, jos jossakin vaiheessa jälkikäteen laissa säädettyjen määräaikojen jälkeen hän tahtonsa ilmoittaa.

Vammaisfoorumi katsoo, että lakiesityksen 10 §:n 3 momentin perustelut on kirjoitettu hoitoisuuden näkökulmasta, vaikka YK:n vammaissopimuksen ratifioinnin myötä (10.6.2016) paradigma on muuttunut. Vammaisen ihminen ei ole enää hoidon kohde vaan subjekti ja jotkut vammaiset tarvitsevat arjessa toisen henkilön apua esim. vammaispalvelulain palveluasumisen tai henkilökohtaisen avun kautta. Lakiesityksen perustelut ovat sekavia ja tulkintoja vammaisista asumisyksikön asukkaista viedään tarpeettoman pitkälle, koska itsenäistä asumista juuri tuetaan vammaispalveluilla. Lakiesityksen perustelut herättävät pikemmin uusia kysymyksiä, kuten juuri, onko arjen avustaminen tulkittu hoidoksi? Onko palvelutarpeen arvio osoitus hoitosuhteesta ja siitä seuraisi tämä kahden välillä valintaoikeus vrt. muut kansalaiset? Monestako paikasta vammaisen henkilö saa valita, jos perustuu sijoituspäätökseen ja mikä se edes on, ellei hoidon järjestämistä ole määritelty ja miten avopalvelut sekä henkilökohtainen apu sijoittuvat tähän – henkilökohtaisten avustajien perässä voi olla pakko muuttaa vaikkei palveluasumista itse maksa. Hengitystukea käyttävien asemaan lakiesitys ei myöskään paneudu. Vammaisfoorumi ei kannata lakiesitykseen

tehtyä rajanvetoa sille, katsotaanko henkilön maksavan sote -palveluitaan itse vai ei. Hyvinvointialue voi antaa esim. palvelusetelin, jolloin henkilön katsotaan olevan oikeudellisesti kuluttajan asemassa vaikka rahoitus tulee jukista kautta.

Lakiesitysluonnoksen 10 §:ään on koottu voimassa olevan kotikuntalain 3 §:n, 3 a §:n ja 3 b §:n poikkeussäännökset pääosin sellaisenaan. Vammaisfoorumi katsoo, että oikeus valita asuinpaikkansa ja kotikuntansa tulisi säilyä sekä tilanteessa, jossa henkilö sijoitetaan laitos- tai palveluasumispaikkaan kotikuntansa ulkopuolelle, että tilanteessa, jossa henkilö on itse hakenut laitos- tai palveluasumispaikkaa muusta kunnasta kuin kotikunnastaan, mutta hänelle kuitenkin tarjotaan paikkaa muusta kuin hänen hakemastaan kunnasta. Tällöin tarjottu palvelun valintatilanne ei ole tosiasiallinen, etenkin kun huomioidaan sekä palvelujen tarjonnan että palvelujen kilpailutuksen ongelmat. Tullessaan sijoitetuksi tai joutuessaan valitsemaan palveluyksikön hyvinkin kaukaa nykyisestä kotikunnastaan henkilö ei saa samalla tulla pakotetuksi vaihtamaan kotikuntaansa ko. kuntaan.

3. Näkemyksenne ulkomaalaisten kotikunnan saamisedellytysten tarkentamista ja kotikunnan menettämistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 4–7 ja 17 §)

Vammaisfoorumi katsoo, että ulkomaan kansalaisen kotikunnan menettämisoikeudesta säätäminen on ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen artiklan 18 (Liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus) sopimusmääräyksen kanssa, jossa ”sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisella henkilöllä on yhdenvertaisesti muiden kanssa oikeus liikkumisvapauteen, asuinpaikan valinnan vapauteen ja kansalaisuuteen.” Yleissopimuksen mukaan asianmukainen maahantulomenettely helpottaa vammaisen ihmisen liikkumisvapausoikeuden käyttöä.

Vammaisfoorumin tiedossa on myös tilanteita, joissa ulkomailta ns. kolmansista maista on tullut Suomeen maahanmuuttajia, joilla on jokin vamma tai pitkäaikaissairaus. Laissa säädetty asumisaikavaatimus on asettanut haasteita niin vammaispalveluiden, Kelan sosiaaliturvaetuksien ja terveydenhuollon apuvälineiden oikea-aikaisen saatavuuden suhteen.

Vammaisfoorumin tiedossa on se, että myös perheenjäsenten kotikunnan saamisen lykkääntyminen näkyy tällöin perheenjäsenen oikeudessa saada mm. vammaispalveluja tänä aikana, kun oleskelulupaa ja oleskelulupakorttia haetaan. Lakiesityksessä todetaan, että yhdenvertaisuuden kannalta olisi perusteltua, ettei ihmisiä enää jatkossa asetettaisi keskenään eriarvoiseen asemaan kotikunnan saamisessa heidän perhesuhteidensa perusteella. Vammaisfoorumi katsoo, että lain perusteluissa tulee kiinnittää huomiota myös vammaisuuteen syrjintäperusteena.

Kun kotikuntamerkinän poistaminen ei tule henkilön omasta ilmoituksesta, olisi Vammaisfoorumin mielestä varmistettava, että henkilöä kuullaan asiassa, jotta tiedon oikeellisuus tulee varmistettua. Vammaisuudesta tai sairaudesta johtuvista syistä saattaa tulla oleskeluluvan uusimiseen katkoksia, eli oleskelulupa päättyy ennen kuin uutta oleskelulupaa on haettu. Suurelta osin tässä on kyse kuitenkin samasta oleskeluluvan perusteesta, jonka vuoksi jatkolupa myönnetään. Kuuleminen on tärkeää varsinkin, kun on kysymyksessä eri tavalla vammainen ulkomaalainen henkilö. Kun Digi- ja väestötietovirasto ja Ahvenanmaan valtionvirasto ilmoittavat henkilölle kotikuntamerkinän poistamista koskevasta päätöksestä on huomioitava tiedon saavutettavuus vammaisille tai luku- ja kirjoitustaidottomille ulkomaalaisille ihmisille.

4. Näkemyksenne muuttoilmoitusten tekemistä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 12–14 §)

Lakiesityksen 13 §:n 2 momentin mukaan ”jos henkilö tässä momentissa tarkoitettussa tapauksessa oleskelee laitos- tai avohuollon toimintayksikössä, muuttoilmoituksen voi lisäksi tehdä mainittu toimintayksikkö.” Vaikka kyse on viimesijaisesta sääntelystä, niin Vammaisfoorumi ei kannata lainkohdan sanamuotoja, koska ko. toimintayksikössä oleva henkilö ei välttämättä tiedosta tai ymmärrä esim. kognitiivisten toimintarajoitteiden takia, mitä oikeusvaikutuksia muuttoilmoitukseen sisältyy. Lain sanamuodossa termi ”oleskelee” viittaa yleiskielessä muuhun kuin asumiseen, niin relevantti oikeudellinen kysymys kuuluu, onko kyse varsinaisesti asumisesta lainkaan, jolloin muuttoilmoituksen tekemisvelvoitetta ei olisikaan. Muuttoilmoitus siirtäisi tällaisen henkilön mm. äänestys- ja vaalioikeudet toisella alueelle.

Vammaisfoorumi katsoo, että muuttoilmoituksen tekemiseen (14 §) tulee varmistaa kaikille saavutettava tapa tehdä ilmoitus, eli huomioida esimerkiksi näkövammaiset henkilöt sekä henkilöt, jotka eivät voi käyttää sähköisiä palveluita tai joilla ei ole käytettävissään vahvan sähköisen tunnistautumisen välineitä.

5. Näkemyksenne muuttoilmoitusten käsittelyä koskevista ehdotuksista (uuden kotikuntalain 15–21 §)

Huoltajan kuulemista koskevassa 21 §:ssä käytetään alle 15 -vuotiaista käsitettä lapsi ja 15-17 -vuotiaista käsitettä henkilö. Muun lainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten (ml. YK:n lasten oikeuksien yleissopimus, LOS) mukaan kuitenkin kaikki alle 18 -vuotiaat ovat yksiselitteisesti lapsia, joten Vammaisfoorumin mielestä nämä käsitteet tulisi yhdenmukaistaa.

6. Näkemyksenne väestötietojärjestelmästä ja Digi- väestötietoviraston varmennepalveluista annettuun lakiin sekä muihin lakeihin ehdotetuista muutoksista

Vammaisfoorumi huomauttaa, että esitysluonnoksen mukaan esitetään muutoksia myös sosiaalihuoltolain 12 ja 57 §:iin sekä terveydenhuoltolain 16 §:ään, mutta näistä ei ole täsmällisiä muutosesityksiä mukana aineistossa.

7. Esitysluonnoksessa on kuvattu lakiehdotusten keskeiset vaikutukset (jakso 4.2). Miltä osin vaikutusten arviointia olisi korjattava, täydennettävä tai tarkennettava?

Vammaisfoorumi katsoo, että esitysluonnokseen tulee sisällyttää vammaisvaikutusten arviointi (VAVA) mikä luo vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen kannalta parasta ennakkollista oikeussuojaa. Lakiesitys liittyy vammaisten henkilöiden oikeuksiin olennaisesti, koska kotikunta määrittää sen, mikä hyvinvointialue järjestää vammaispalvelulain nojalla sosiaalihuollon erityispalveluita. Vaikka sääntely ei vaikuta varsinaisesti muuttuvan kotikunnan valtaoikeutta koskevien säännösten osalta liittyen vammaisen henkilön asumisen palveluihin, niin silti esim. käytetyt käsitteet kuten ”palvelutalo” tulisi poistaa lakiesityksestä, koska se viittaa hoitoisuuteen eikä varsinaisesti vammaisten ihmisten sosiaalipalveluiden järjestämiseen tavalla, mikä edistää vammaisten ihmisten itsenäistä elämää ja osallisuutta yhteiskunnassa.

8. Esitysluonnoksessa on kuvattu vaihtoehtoisia toteuttamistapoja (jakso 5.1). Olisiko jokin näistä toteutustavoista perustellumpi kuin esityksessä ehdotettu malli?

-

9. Muut kommentit esitysluonnoksesta

Vammaisfoorumi muistuttaa, ettei kielellisiä eikä kulttuurisia oikeuksia saa sivuttaa tässä asiayhteydessä. Kotikuntalain muutokset eivät saa heikentää kielellisiä oikeuksia viranomaisissa, eikä heikentää ihmisten mahdollisuuksia käyttää kansalliskieliä, viittomakieliä eikä saamen kieltä (pohjois-saame, inarinsaame ja kolttasaame). Tämä koskee niin muuttoilmoituksen tekemistä kuin sen käsittelyä sekä kuulemista ja osallistamista kotikuntaan liittyvässä viranomaisprosessissa sekä päätöksenteossa.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että uudistuksesta tiedotetaan selkeällä ja saavutettavalla tavalla. Tällä hetkellä tietoa kotikunnan määräytymisestä muutettaessa esimerkiksi palveluasumiseen toiseen kuntaan löytyy tietoa lain lisäksi lähinnä yhdestä sosiaali- ja terveysministeriön Kuntainfosta, mitä ei voi pitää tiedon saavutettavuuden kannalta riittävänä. Kehitysvammaiset ja vastaavaa kognitiivista tukea tarvitsevat ihmiset voinevat vain harvoissa tapauksissa hyödyntää tällaisessa muodossa olevaa tietoa. Selkeästä tai mahdollisuuksien mukaan selkokielisestä tiedosta liittyen uudistuvaan lakiin hyötyisivät myös esimerkiksi monet ikäihmiset ja maahanmuuttajat.

Kyröläinen Anni
Vammaisfoorumi ry